

MACEDONIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
CENTER FOR STRATEGIC RESEARCH „KSENTE BOGOEV“

SOCIETAS ET SCIENTIA

COLLECTION OF PAPERS OF THE OHRID SCHOOL OF NATURAL LAW
2018

SKOPJE 2019

МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ
ЦЕНТАР ЗА СТРАТЕГИСКИ ИСТРАЖУВАЊА „КСЕНТЕ БОГОЕВ“

SOCIETAS ET SCIENTIA

ЗБОРНИК НА ОХРИДСКАТА ШКОЛА НА ПРИРОДНОТО ПРАВО
2018 ГОДИНА

СКОПЈЕ 2019

Меѓународен програмски борд:
акад. *Владо Камбовски* (МАНУ), претседател на Меѓународниот програмски борд
акад. *Таки Фити*, претседател на МАНУ
акад. *Георѓи Ситарелов*, МАНУ, Република Северна Македонија
акад. Абдулменаф Бенети, МАНУ, Република Северна Македонија
проф. 9-р Светимир Шкарик, Република Северна Македонија
prof. Altin Shegani, PhD, Albania
проф. 9-р Гордана Лажешиќ, Република Северна Македонија
prof. Davor Degenovic, PhD, Croatia
проф. 9-р Ана Павловска Данева, Република Северна Македонија
prof. Ivo Josipovic, PhD, Croatia
prof. Rumiana Jeleva, PhD, Bulgaria
prof. Dobrosav Milovanovic, PhD, Serbia
prof. Milan Skalic, PhD, Serbia
prof. Najrja Sijericić-Colić, PhD, BiH
9-р Елена Мјоска Тријевска, МАНУ, Република Северна Македонија

Организациони одбор:
акад. *Владо Камбовски*, претседател
проф. д-р *Гордана Лажешиќ*
проф. д-р *Ана Павловска Данева*
проф. д-р *Лазар Нанев*
д-р *Елена Мјоска Тријевска*
м-р *Константин Биџраков*, секретар

СОДРЖИНА

<i>Акад. Владо Камбовски:</i> КАЗНЕНО-ПРАВНИ АСПЕКТИ НА КРИМИНАЛОТ ОД ОМРАЗА.....	9
<i>Акад. Таки Фити:</i> МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА И ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	37
<i>Проф. 9-р Борче Давитковски:</i> САМОСТОЈНИТЕ ОРГАНИ (РЕГУЛАТОРНИ ТЕЛА, АГЕНЦИИ) ВО ФУНКЦИЈА НА ДОБРОТО УПРАВУВАЊЕ ИЛИ НЕГОВО РАЗВОДНУВАЊЕ И БИРОКРАТИЗИРАЊЕ	53
<i>Проф. 9-р Гордана Лажешиќ, Воен. проф. 9-р Олга Кошевалиска:</i> УЛОГАТА НА СЕМЕЈСТВОТО ЗА ПОЈАВАТА НА ДЕТСКОТО ПРЕСТАПНИШТВО СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ ОД 2010 ДО 2017 ГОДИНА.....	73

Д-р Елена МУЈОСКА ТРПЕВСКА: НОВИОТ КОНЦЕПТ НА КРИМИНАЛ ОД ОМРАЗА ВО МАКЕДОНСКОТО КАЗНЕНО ЗАКОНОДАВСТВО	99
--	----

Проф. 9-р Александар ГРУЕВСКА-ПРАКУЛЕВСКИ: ПЕНИТЕНЦИЈАРНИОТ СИСТЕМ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА НИЗ ПРИЗМАТА НА ИЗВЕШТАЈОТ НА КОМИТЕТОТ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА ОД ТОРТУРА: ПОТРЕБА ОД ИТНИ РЕФОРМИ	113
--	-----

Проф. 9-р Александар ДЕНОСКА-ТРЕНДАФИЛОВА: ЗАШТИТЕНОТО ПРИАВУВАЊЕ КАКО НОВ МЕХАНИЗАМ ЗА БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈАТА И КРИМИНАЛОТ	145
---	-----

М-р Марица АНТОВСКА-МТЕВ: ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И ЕКОНОМСКИОТ ДИНАМИЗАМ – ИНОВАТИВНА АКТИВНОСТ НА МАКЕДОНСКИОТ БИЗНИС-СЕКТОР	165
---	-----

М-р Ангелина ЈОВАНОВСКА, вонр. проф. Никола ТУНТЕВСКИ: ИСКУСТВАТА НА ОСНОВНИТЕ ЈАВНИ ОБВИНТЕЛСТВА И НА ОСНОВНИТЕ СУДОВИ НА ПОДРАЧЈЕТО НА АПЕЛАЦИОНИОТ СУД – БИТОЛА ВО ОДНОС НА МЕДИЈАЦИЈАТА ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА	175
--	-----

Алианс АБРАМОВ: СКВЕРНАВЕЊЕ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И СЛОБОДИ – (НЕ)ПОВРЗАНОСТ СО СТАРО-НОВИТЕ ПОЛИТИЧКИ ДВИЖЕЊА ВО ЕВРОПА И ВО СВЕТОТ	191
---	-----

М-р Дариана ГОРГИЕВА, м-р Зорница СТОИЛЕВА: КОНСТИТУТИВНАТА ТУЖБА И ПРАВНИОТ ИНТЕРЕС ДА СЕ БАРА КОНСТИТУТИВНА ПРАВНА ЗАШТИТА	203
--	-----

Елена ЈАМАН: УПРАВНОТО СУДСТВО И УПРАВНИТЕ СПОРОВИ – CONDICIONES SINE QUIBUS NON ЗА ПРАВНАТА ДРЖАВА И ЗАШТИТА НА ГРАЃАНИТЕ ОД ЈАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЈА	213
--	-----

Prof. Dr. Aleksandra Gruevska-Drakulevska⁸⁵

THE PENITENTIARY SYSTEM IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA THROUGH THE PRISM OF THE REPORT OF THE COMMITTEE FOR PREVENTION OF TORTURE: THE NEED FOR URGENT REFORMS

"The degree of civilization in a society can be judged by entering its prisons."
Fyodor Dostoevsky
(*"The House of the Dead"*, 1862)

Summary

In the paper, the author analyses the characteristics of the North Macedonian penitentiary system, the position of prisoners de jure and de facto, and the protection of the rights of prisoners through the prism of the last highly critical report of the Committee for Prevention of Torture and points to the need for urgent reforms of the penitentiary system in the Republic of North Macedonia.

The author concludes that the penitentiary system in Macedonia has the features of a modern system. It is one of the penitentiary systems that fully incorporates the Nelson Mandela Rules, the Revised Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners and the European Prison Rules in the Law on Execution of Sanctions. But the system de facto faces serious weaknesses.

Also, the author disputes the question why prisoners in such conditions of the penitentiary system do not require judicial protection of their rights. Also, the author emphasizes the need for systematic research on the protection of prisoners' rights using legal means, such as, legal advice and legal means of convicted persons and the right to appeal to international bodies.

Key words: *penitentiary system, protection of the human rights of prisoners, prisoners, position of prisoners, prison.*

⁸⁵ Associate Professor, University of "Ss. Cyril and Methodius", Law Faculty "Iustinianus Primus" in Skopje, Institute of Criminal Law, Department of Criminology and Penology.
E-mail: a-gruevskadrakulevski@pf.ukim.edu.mk, aleksandra_gruevskadrakulevski@yahoo.com. (<http://www.pf.ukim.edu.mk/gruevska-drakulevski-dr-aleksandra/>).

Проф. д-р Александра ДЕАНОСКА - ТРЕНДАФИЛОВА¹

**ЗАШТИТЕНОТО ПРИЈАВУВАЊЕ
КАКО НОВ МЕХАНИЗАМ ЗА БОРБА ПРОТИВ
КОРУПЦИЈАТА И КРИМИНАЛОТ**

Апстракт

Авторот на овој труд го елаборира прашањето на заштитеното пријавување и правин го нагласува фактот дека корупцијата е сериозен и комплексен феномен, а ефикасната борба против неа е предуслов за успешна евроинтеграција на земјата. Фокус на интерес на овој труд е „укажувањето“ како нова алатка за борба против криминалот и корупцијата. Без цврста правна основа, овој систем нема да се спроведе на начин кој ќе ги обезбеди очекуваните резултати.

Авторот детално ги елаборира важните аспекти на македонското законодавство – законот и подзаконските акти – заклучувајќи дека тоа сè уште не е имплементирано, иако ги има сите потребни елементи. Исто така, направен е краток компаративен правен преглед и во некои од земјите што се оценети дека имаат најдобра легислатива, детектирана е лоша и несоодветна заштита во практиката, и обратно, добра практика е воспоставена во земјите кои го регулираат ова прашање во антикорупциското законодавство. Во заклучните забелешки, авторот нагласува дека треба да се воспостави солиден систем, кој во практиката ќе им обезбеди успешна заштита на укажувачите.

Клучни зборови: *укажувач, корупција, законодавство, пријавување, заштита.*

¹ Вопренден професор на научната област казно право, Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје

1. Воведни забелешки

Во целокупниот општествен реформски зафаг што во последниве години се одвива во нашата држава, а со цел исполнување на критериумите за идно полноправно членство во ЕУ, едни од најактуелните прашања се токму тие што се однесуваат на правосудството, човековите права, борбата со криминалот и корупцијата итн.

Токму борбата против корупцијата е важен дел од поглавјето 23: Правосудство и фундаментални права – едно од клучните поглавја релевантни за оцена на напредокот во евроинтеграцискиот процес на нашава држава.

Во Извештајот на Европската комисија од 17.4.2018 година², во текстот на областа антикорупција, меѓу другото, се споменува и Законот за заштита на укажувачите и потребата од негова имплементација. Имено, од донесувањето на Законот кон крајот на 2015 година и неопходните подзаконски акти во почетокот на 2016-тата, тој не профункционира, што беше сериозен показател дека постојат пречки или причини кои треба да бидат детектирани и сериозно истражени.

Законот, пред сè, е предвиден како нов инструмент за борба против коруптивни дејствија од секаков вид кои може да се случат во јавниот, но и во приватниот сектор. Од неговите одредби може да се заклучи дека и дејствија кои не спаѓаат во доменот на корупцијата, како што се т.н. нестички постапки, може да бидат предмет на иницијатива. Сепак, очекувањата беа дека со овој закон конечно ќе започне процес на заштитено пријавување на коруптивни дејствија во здравството, образованието, јавните служби итн.

Укажувањето како концепт е предмет на различна терминологија. Кај нас, се користи изразот „заштитено пријавување“ за самиот процес, додека субјектот, формално-правно, е „укажувач“.³

Во практиката на други држави, укажувањето како институт се покажало како корисен инструмент наменет, пред сè, за вработените во одредена институција.

Лицата кои уживаат определени права (на пример, правата од работниот однос) се и тие кои први забележуваат во конкретна ситуација дека

нивните права или права од таков вид на други субјекти се повредени.⁴ Како што нагласуваат одредени автори, заштитеното пријавување е важен инструмент и за самозаштита, но иако законодавецот има привична интенција да го заштити укажувачот во целиот процес, сепак свиркачите се прилично ранлива категорија во практиката.⁵ Зарди ваквиот факт, тие многу често остануваат неми на повредите на кои се изложени само за да ги избегнат споменатите дополнителни последици.⁶

2. За корупцијата – краток осврт и корелација со заштитеното пријавување

Терминот корупција потекнува од зборот *corruptio* (латински) што, во суштина, значи расипување, поткупување.⁷

Се работи за еден извонредно комплексен феномен, кој е тешко да се дефинира, но најчесто се определува како појава каде што определено лице кое се наоѓа во посебна положба, функција или позиција (научесто позиција на моќ, широки надлежности, дискрециони овластувања и сл.) ја искористува неа за да оствари определена корист, или како што определени автори нагласуваат – корупцијата претставува искористување на службена-та положба за приватни цели.⁸

Многуте обиди да се детектираат манифестните форми на овој феномен, нужно резултираа со експанзија на поделби и класификации; сепак, во оваа пригода ќе нагласиме дека корупцијата може да се јави како ситна⁹ (на пример, давање мали подароци на одредени службени лица со цел побрзо да се оствари нешто или да се избегне некаква обврска, да се дојде „преку

⁴ Поглавјето: Valaci, A., Balci, A., "Reasons for Whistleblowing: A Qualitative Study" Journal of Educational Science Research, Vol. 7/1, 2017

⁵ Види подглавјето: Resotaro, M., "Whistleblowers and their mental health" (master thesis), Tilburg University, 2016

⁶ Zakaria, M., "Antecedent Factors of Whistleblowing in Organizations" Processia - Economics and Finance 28, 2015 стр. 230-234.

⁷ Камбовски, В., Тупанчески, Н., Казнено право – посебен дел, Скопје 2011, стр. 483.

⁸ Оровчанец-Аранѓеловиќ, Ј., Мартинова, М. 2017, „Прирачник за спречување на корупцијата во локалната самоуправа“, Фондација Конрад Аденауер, Македонско здружение на млади правници, стр. 7

⁹ Hamilton, A., Hamper, S., Can We Measure the Power of the Grabbing Hand? A Comparative Analysis of Different Indicators of Corruption, WBG, 2018, стр. 14

² European Commission, The Former Yugoslav Republic of Macedonia Report 2018, достапен на: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/next/files/20180417-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-report.pdf>

³ Види: Закон за заштита на укажувачите (ЗЗУ), чл. 2, ст. 2.

ред“ до целта итн.), системска, индивидуална, корпоративна, административна итн.¹⁰

Ситната корупција е најблиска и најкарактеристична до она што го нарекуваме менталитет на поединецот или колективитетот, воопшто – до сè во животот да се дојде по пократок и полесен пат. Токму ваквата форма претставува фокус на доменот на овој труд. Овој облик станува дел од секојдневното живеење, начин на размислување и модалитет на функционирање во службата и остварувањето на работните задачи, затоа често се нарекува и „дневна корупција“.¹¹

Етиологијата на коруптивното дејствување исто така самата по себе е дифузна, комплексна и не докрај јасна. Сепак, како дел од причините зошто корупцијата е застапена во некои држави, особено во секојдневниот живот, се наведуваат: сиромаштијата, ниското ниво на демократија, политичката нестабилност, ниското ниво и квалитет на образование, обемот на администрација, слабата заштита на имотните права, ниското ниво на економски и медиумски слободи, коруптивното опкружување и др. Македонските граѓани сметаат дека неефикасноста на судскиот систем, моралната криза во општеството, отсутството на строга административна контрола, преклопувањето на службените обврски и лични интереси, како и недоволната законска заштита на лицата што пријавуваат корупција се меѓу главните причини за распространетоста на корупцијата во нашата држава.¹²

Токму корупцијата и јавниот интерес се во силна корелација со духот на Законот за заштита на укажувачите. Имено, коруптивните дејствија се спротивни на еднаквоста, правдата и потребата за остварување благосостојба на сите во едно општество. Оттука, со сите дејствија на корупцијата се повредува јавниот интерес, без оглед дали тие се спротивни на кривичните норми, работните или други правни норми или само на напишаните или на етичките (моралните) правила!

Претходно наведено то не доведува до прашањето за облиците на корупција, имено, некои од нив претставуваат кривични дела или прекршоци, но дел од нив ќе бидат третираны како облици кои не се класични кривични дела, но се определени дисциплински повреди, повреди на етиката во работењето итн. Од обликот на коруптивно дејствие зависи и натаможното постапување.

¹⁰ Туланчески, Н., Економско казнено право, Скопје, 2015, стр. 93–95.

¹¹ Камбовски, В., Туланчески, Н., Казнено право - посебен дел, Скопје 2011, стр. 484.

¹² Нурединовска, Е., Кампилова – Трпоска, С., Ивановска, Н., Извештај за проценка на корупцијата во Република Македонија, МДМС, Скопје, 2018

Едно од клучните прашања кое се наметнува е и што всушност треба да се постигне во борбата против корупцијата и криминалот? Дали е потребно таа да биде ефикасна или ефективна? Ефикасноста како карактеристика е неопходна, но не и доволна. Таа може да биде претставена преку респонзивност, организираност, брзо постапување од страна на институциите, но сепак, ефективноста претставува квалификатив за посакуваниот резултат. Дел од механизмите кои се во функција на ефикасна и ефективна борба против корупцијата и криминалот воопшто се: заштитеното пријавување (укажување), доследната примена на институтиот конфискација на имот и имотна корист (со посебен акцент на случаите кога постојат фактички или правни пречки за кривично гонење – на пример: смрт, амнестија, помилување, застареност) и други.

Најчестите корупциски (службени) казни дела предвидени во македонскиот Кривичен законик се: злоупотреба на службената положба и овластување (чл. 353), несвесно работење во службата (чл. 353-в), проневера во службата (чл. 354), примање поткуп (чл. 357), давање поткуп (чл. 358), итн.¹³

Од правото да се пријави казниво, неетичко или друго недоволно дејствие преку инструментот на укажување, односно заштитено пријавување, треба да се разликува обврската која ја има секој граѓанин или службено лице итн., за пријавување кривични дела или сторители и нивно подготвување, а неговото неисполнување ќе значи извршување на кривичното дело непријавување подготвување на кривично дело од член 363 или непријавување кривично дело или сторител од член 364.¹⁴ Злоупотребата, пак, на заштитеното пријавување, ќе претставува сериозна повреда на законот и кривично дело; така, може да стане збор за делото лажно пријавување на кривично дело, злоупотреба на службената положба и овластување или дури и стек на повеќе дела.¹⁵

3. Осврт врз решенијата од македонското законодавство за заштита на укажувачите

Во Законот за заштита на укажувачите, се нагласува дека „Основна цел на Законот е воведување системска заштита на лицата кои заради

¹³ Туланчески, Н., Кривичен законик –интегрален текст, Скопје 2017, стр. 300–314.

¹⁴ Види: Кривичен законик, чл. 363 и чл. 364.

¹⁵ Ibid, чл. 366, чл. 353 и др.

заштита на јавниот интерес пријавиле дека е извршено, се извршува или постои веројатност дека ќе се изврши казниво или друго недоволно или неетичко постапување, односно дејствие за кое кај нив постои разумно сомневање или сознание дека е такво.¹⁶ Се работи за навистина нов систем и институт кој кај нас досега не е регулиран на ваков начин.

Законот за заштита на укажувачите е донесен кон крајот на 2015 година¹⁷ и нашето законодавство во овој домен беше дополнето со неколку подзаконски акти, и тоа: Правилник за заштитено внатрешно пријавување во институциите во јавниот сектор,¹⁸ Правилник за заштитено надворешно пријавување¹⁹ и Правилник за насоки за донесување внатрешни акти за заштитено внатрешно пријавување во правното лице во приватниот сектор.²⁰ Извесно новелирање беше извршено и со Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на укажувачите во 2018 година.²¹

Горенаведените акти го сочинуваат позитивното македонско законодавство за заштита на укажувачите. Иако Законот е во примена од март 2016 година, тој сè уште не е доследно имплементиран. Со Законот се уредува заштитеното пријавување во јавниот и како и во приватниот сектор, имено, тој ги опфаќа и приватните правни лица доколку во нив се вработени најмалку 10 лица.

Јавниот интерес е дефиниран во Законот како заштита на основните слободи и права на човекот и граѓаниот признати со меѓународното право и утврдени со Уставот на РМ, спречување на ризиците за заравејето, одбраната и безбедноста, заштита на животната средина и природата, заштита на сопственоста и на слободата на пазарот и претприемништвото, на владеењето на правото и спречување на криминалот и корупцијата.²²

Како што може да забележиме, Законот дава доста широка и непрецизна дефиниција за тоа што претставува јавен интерес.

Самиот процес на укажување, поточно заштитено пријавување, согласно Законот, се врши во неколку обични/видови: заштитено внатрешно пријавување, заштитено надворешно пријавување и заштитено јавно пријавување.

¹⁶ Закон за заштита на укажувачите (ЗЗУ), чл. 2, ст. 1.

¹⁷ Сл. весник на РМ бр.196/2015 год.

¹⁸ Сл. весник на РМ бр. 46/2016 г.

¹⁹ Сл. весник на РМ бр. 46/2016 г.

²⁰ Сл. весник на РМ бр. 46/2016 г.

²¹ Сл. весник на РМ бр. 35/2018 год.

²² Види, ЗЗУ, чл. 2, ст. 4.

Заштитеното внатрешно пријавување се врши во институцијата, односно во правното лице за каде што укажувачот има сомневање или сознание за казниво дело, неетичко или друго незаконито или недоволно постапување со кое се повредува или се загрозува јавниот интерес.

Заштитено надворешно пријавување е она кое укажувачот го врши до Министерството за внатрешни работи, надлежен јавен обвинител, Државната комисија за спречување на корупцијата, Народниот правообранител или други институции доколку се исполнети определени услови, односно постојат законски определените околности.

Заштитеното јавно пријавување значи правење одредени информации да се јавно достапни. Дозволено е под определени услови: невоспоставена процедура за прием на пријави за заштитено внатрешно пријавување и заштитено надворешно пријавување или ако тие не вродиле со плод или постои опасност од уништување докази и/или прикривање отговорност.

„Укажувач“²³, согласно Законот, е „лице“ кое со добра намера и со разумно уверување (анонимно и доверливо) врши заштитено пријавување. Категории лица кои може да се јават како укажувачи се следниве: лице кое има засновано работен однос на неопределено или определено време во институцијата/правното лице за каде што пријавува, кандидат за вработување, кандидат за волонтер или практикант во институцијата/правното лице за каде што пријавува, лице кое е или било волонтер или практикант во институцијата/правното лице за каде што пријавува, лице кое по која било основа е или било во деловен или друг однос на соработка, лице кое по која било основа е или било ангажирано за извршување работа, лице кое користи или користело услуги во институцијата.

Согласно Правилникот за заштитено внатрешно пријавување во институциите во јавниот сектор, раководното лице на институцијата назначува овластено лице за прием на пријави од укажувачи, а може да назначи и повеќе овластени лица.

Раководното лице е должно да му обезбеди на овластеното лице простор и опрема за работа во смисла на: простор за работа соодветен за приемот на странки, посебен компјутер обезбеден со корисничко име и лозинка креирани од овластеното лице и познати само нему, со интернет конекција и посебно електронско сандаче со корисничко име и лозинка креирани од овластеното лице и познати само нему, посебно поштенско сандаче, посебна телефонска линија, итн. Како што може да забележиме, Правилникот

²³ ЗЗУ, чл. 2, ст. 2.

предвидува исполнување на доста технички услови со цел да се обезбеди тајност и заштита на идентитетот на укажувачот.²⁴

Со Правилникот за заштитено внатрешно пријавување во институциите во јавниот сектор, регулиран е и начинот на вршење на пријавувањето, односно тоа може да се изврши писмено, усно и по електронски пат. Во писмена форма се врши така што документите ќе бидат доставени лично до овластеното лице или преку посебно поштенско еандаче, по електронски пат – преку електронско сандаче или усно на записник кај овластеното лице.

Пријавата од укажувачот треба да ги содржи следниве податоци: податоци за укажувачот (име и презиме, категорија на укажувач согласно Законот за заштита на укажувачите, барање на укажувачот да биде доверлив и степенот до кој тоа го бара), натаму, податоци за лицето односно субјектот против кој укажувачот поднесува пријава, опис на казнивото, незаконитото, неетичкото или недозволеното постапување, податоци за извршено/неизвршено заштитено внатрешно пријавување, начин и форма на комуникација помеѓу укажувачот и овластеното лице, прилози кои ги доставил укажувачот итн.

По заведувањето на пријавата, овластеното лице врши процена на нејзината содржина, односно дали таа е логична и разумна, дали претставува пријава согласно Законот за заштита на укажувачите и дали пријавата содржи доволно елементи за да може да се постапува по неа, по што донесува заклучоци за нагамошно постапување по неа и презема мерки за постапување, за што го известува раководното лице на институцијата.

Доколку наводите од содржината на пријавата непосредно или посредно се насочени кон самото раководно лице, пријавата ја проследува до надлежната институција во согласност со законот. Доколку се работи за пријава по која е надлежна да постапува друга институција, овластеното лице е должно најдоцна во рок од 8 дена да ја заведе и да ја проследи до надлежната институција.²⁵

Еден од клучните сегменти на самиот концепт на заштитено пријавување е заштитата на укажувачот. Законот за заштита на укажувачите гарантира заштита на податоците и идентитетот на укажувачот. Со него се забранува откривање или овозможување откривање на идентитетот на укажувачот без негова согласност.

²⁴ Види: Правилник за заштитено внатрешно пријавување во институциите во јавниот сектор (Правилник), чл. 4.

²⁵ Правилник, чл. 11.

Овластеното лице за прием на пријава од укажувачи е должно да ги заштити податоците со кои може да се открие неговиот идентитетот, а ако во текот на постапката е неопходно да се открие идентитетот на укажувачот, овластеното лице е должно за тоа да го извести укажувачот, пред да се открие неговиот идентитет. Податоци за пријавата не смеат да му се откријат на лицето за кои се укажува во пријавата.

На укажувачот и нему блиско лице му се овозможува заштита од каков било вид повреда на правото, при утврдување на одговорноста, санкција, престанок на работниот однос, суспензија на работното место, распоредување на друго работно место кои е понеповолно, дискриминација или штетно дејствие или опасност од настапување на штетни дејствија заради извршено заштитено внатрешно, надворешно или јавно пријавување.

Горенаведената заштита ја обезбедува институцијата, односно правното лице каде што е извршено пријавувањето со преземање конкретни дејствија за да се спречи повреда на правата од работен однос или друго право и воздржување од дејствија со кои се повредува или загрозува некое право на укажувачот.

Доколку институцијата не му ја обезбеди потребната заштита, укажувачот може тоа да го пријави во Државната комисија за спречување на корупцијата, канцеларијата на Народниот правобранител, Инспекцискиот совет, МВР и до Јавното обвинителство кои постапуваат по пријавата во согласност со своите надлежности. По добивањето на пријавата, горенаведените институции – од посочената институција, односно правно лице, бараат известување за постоење каков било вид повреда на правата на укажувачот или нему блиски лица поради извршеното пријавување, која е должна без одлагање, а најдоцна во рок од 8 дена, да достави известување. Доколку се констатира дека институцијата/правното лице повредило некое право на укажувачот или нему блиско лице, институциите се обвршани до надлежните институции со писмено барање за итно преземање мерки за заштита на укажувачот со прекинување на дејствијата или отстранување на пропустите со кои се повредуваат правата на укажувачот и за тоа веднаш го известуваат укажувачот.

Доколку и покрај преземените дејствија, повредата на правото на укажувачот или нему блиско лице продолжи, институциите веднаш, а најдоцна во рок од 8 дена покренуваат: иницијатива за поведување постапка за кривично гонење против одговорното лице на институцијата, односно правното лице во приватниот сектор односно иницијатива за поведување постапка пред надлежните органи за разрешување, распоредување, смену-

вање или примена на други мерки на одговорност на избрани или именувани лица, службени лица или одговорни лица.²⁶

Укажувачот има право на судска заштита и надомест на штета што може да ја трпи поради заштитеното пријавување.

4. Основни поими и институти на концептот за заштитено пријавување

Заштитата на укажувачите е многу сложена процедура и е потребен целосен систем на постапки и институции за негово успешно спроведување. Затоа се смета за значајна алатка за борба против корупцијата. За сеопфатност на законодавството постојат многу елементи што треба да бидат застапени и внимателно регулирани.²⁷

Прво, потребно е јасно да се детерминираат и дефинираат основните поими, како што се укажувач, укажување, итн.

Во поглед на т.н. укажување, терминот „whistleblowing“ како интернационално познат за овој институт означува определено дејствие, но во легислативата обично се користи друг формален термин. На пример, во македонското законодавство се користи терминот „заштитено пријавување“. И во законите на други држави како што е Словенија, на пример, се користи овој термин и обично се поврзува со повреда на јавниот интерес.

Што се однесува до т.н. укажувач, многу луѓе всушност и не знаат, односно не разбираат што точно значи овој термин. Постојат различни зборови што се користат во различни држави и јазичи и многу од нив имаат, всушност, негативна конотација. Затоа е нужно да се најде јасна дефиниција, законски востановена, која ќе придонесе за утврдување на вистинското значење на оваа улога и ќе го детерминира денешното значење од негативните улоги кои биле познати во минатото на некои земји во врска со дејствијата од овој тип. Терминот укажувач обично се поврзува со дефиницијата за укажување. Во таа насока, во Северна Македонија значи – „лице кое укажува, пријавува“, во Словенија се употребува термин кој има значење на „лице кое известува, пријавува“, во Франција – лице кое предупредува, открива криминал, прекршок итн.²⁸

²⁶ ЗЗУ, чл. 9, ст. 5.

²⁷ Worth, M., Whistleblowing in Europe: Legal Protections for Whistleblowers in the EU, Transparency International, 2013, стр. 9.

²⁸ Deansoka – Trendafilova, A., The Central Elements of the Whistleblowing Legislations from Comparative Perspective, објавено во ISIE, Higher Education, Corruption and Whistleblowers, Proceedings of International Conference, Скопје 2018, стр. 203.

Второ, важно е да се одреди кој ќе биде примач на пријавата. Во зависност од видот на пријавата, треба да се утврди до кого треба да се доставуваат пријави и кој ќе одлучи за понатамошните активности во врска со нив. Вообичаено, за ова се назначени лица од типот: овластени референти, но исто така и супервизори, работодавци (како, на пример, во Франција), а потоа на повисоко ниво, тие може да бидат судски, административни или други професионални тела.²⁹

Трето, за успешно заштитено пријавување, мора да постојат различни нивоа и механизми за пријавување. Вообичаените облици се: внатрешно пријавување, надворешно пријавување и механизам за јавно пријавување. По правило, во законодавствата е предвидено тие да се спроведат хронолошки, односно секој следен вид подрабира неможност или искористеност на претходниот облик. Доколку, на пример, професор пријавува повреда на неговото право извршено од страна на раководителот на институтот, треба да се поднесе пријава до овластеното лице на факултетот, а потоа овластеното лице го известува за таа повреда деканот кој ќе преземе соодветни мерки за заштита на пријавувачот во врска со неговото право. Доколку деканот или ректорот е лицето против кое се поднесува пријава, тогаш доаѓа предвид надворешното пријавување. Само во строго определени услови или околности каде што претходно наведените механизми може да се покажат како неефикасни, дозволено е јавно пријавување.³⁰

Четврто, клучно е да се обезбеди заштитата на доверливоста, односно чување во тајност на идентитетот на укажувачот, особено што тоа е суштината на заштитеното пријавување, односно укажување. На укажувачот, со оглед на фактот што е во некаков однос на вработување, служба, студирање итн. со установата каде што се случило определено дејствие кое е незаконско, неетичко или повреда на јавниот интерес воопшто, му се закануваат низа опасности од првите моменти на постапката. Пред сè, се работи за дејствија кои би претставувале тип на одмазда заради пријавувањето. Затоа е правило неговниот идентитет да му биде познат само на овластеното лице кое ја примило пријавата и тој нема да биде откриен, освен доколку тоа не е потребно (на пример, во судска постапка), но за тоа укажувачот однапред треба да биде информиран.

Отворено прашање е дали анонимните пријави треба да бидат прифатени преку овој систем. Познато е дека анонимни кривични пријави се

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid.

дозвољени во различни држави за пријавување кривични дела до јавното обвинителство, но како механизам за пријавување би можеле да бидат извор на лажни обвиненија што може непречено и несанкционирани да се извршат на ваков начин. Затоа законодавствата пред сè оперираат со изразите – заштитено пријавување, доверливост и тајност, а не со терминот анонимно пријавување.

Петто, потребно е да се обезбеди заштита на укажувачите, нивните семејства и блиските лица и санкционирање на одмазничките дејствија кон укажувачите. Иако доверливоста во процесот и заштита на идентитетот на укажувачот е правило, постои можност пријавеното лице да го дознае идентитетот на укажувачот и да преземе активности во насока на одмазда. Ова да се предвиди во законодавството е исто така од суштинско значење и како и мерките што треба да се преземат против него.

Укажувачите имаат право на заштита на својот идентитет, заштита од повреда на нивните работни и други права, тие може да бидат вклучени дури и во специјални програми за заштита (на пример, програмата за заштита на сведоци, за известување за сериозни кривични дела) итн., а исто така имаат право на надомест на штета. Но, многу често, овие прекушувања на правата може да бидат насочени не кон самиот укажувач, туку кон негово дете, родител, партнер, итн. Од наведените причини, потребно е во законодавството за заштитено пријавување да се предвиди заштита и за овие лица.³¹

Во поглед на законодавството, во европските држави развиени се дури и мноштво методологии, стандарди и критериуми за испитување на исполнетоста на ваквите барања.³²

5. За европските законодавства за заштита на укажувачите – краток компаративен преглед

Европа сè уште нема унифициран пристап по ова прашање. Оттука, низа држави заштитата на укажувачите ја имаат опфатено со антикорупциското законодавство, дел воопшто ја немаат предвидено, но се зголемува бројот на држави што носат посебни закони со кои ја регулираат материјала.

³¹ Worth, M., Whistleblowing in Europe: Legal Protections for Whistleblowers in the EU, Transparency International, 2013, стр. 9.

³² Worth, M., Dreyfus, S., Hanley, G. 2018. "Gaps in the System: Whistleblower Laws in the EU" Blueprint Report Series, стр. 8.

Словенија е оценета како земја со сеопфатно законодавство. Иако во Словенија не постои посебен закон за заштитено пријавување, делови од Законот за интеритет и спречување на корупцијата, усвоен во 2010 година, содржат решенија во оваа насока.³³ Словенечкото законодавство опфаќа многу од клучните елементи на концептот за заштита на укажувачите, имено вклучува широка дефиниција на нелегални и неетички дејствија кои може да ги пријави укажувачот, го уредува процесот на пријавување, предвидува внатрешно и надворешно пријавување; го опфаќа прашањето за доверливост на укажувачот, а заштитата на укажувачите опфаќа и правни механизми за гонење и санкционирање во случај на одмазда и санкции за оние што вршат одмазда против укажувачите.³⁴

Во Франција постои нова регулатива што го опфаќа ова прашање на подготвен начин - т.н. Sapin II акт за транспарентност, борба против корупцијата и економската модернизација.³⁵ Во овој закон, се дефинираат укажувачите како лица кои со добра волја вршат откривање, пријавување или алармирање за кривично дело, прекршок, повреда на меѓународна обврска, прекршување на закон или регулатива, закана или штета извршена врз општиот интерес. Законот ги регулира и постапките, условите поврзани со овластените лица, должностите на правните лица кои имаат повеќе од 50 вработени за спроведување внатрешен механизам за пријавување итн. Предвидена е и заштитата на укажувачите, освен кога тие постапуваат со лоша намера. Француското законодавство дозволува анонимни известувања, но со оглед на тоа што тие претставуваат засилен ризик за лажни обвиненија, се препорачуваат мерки на претпазливост: сериозно да се проверат фактите и внимателно да се постапува со дадените информации, како и да се разгледа можноста за нивна понатамошна обработка.

Во Хрватска не постои закон или одредби во други закони за заштита на укажувачите. Во 2014 година, Европската комисија констатира дека Хрватска не им обезбедува соодветна ефективна заштита на укажувачите, иако Законот за работни односи и Казнениот закон нудат елементи на заштита. Сепак, тоа не претставува систематско или воопшто задоволително решение.³⁶

³³ Blueprint for Free Speech, Slovenia, 2018.

³⁴ Integrity and Prevention of Corruption Act, Official Gazette of the Republic of Slovenia no. 45/10, 26/11 and 43/11.

³⁵ Bailly, A., Haranger, X., Sapin II Law: The New French Anti-Corruption System, достапно на: <https://www.morganlewis.com/pubs/sapin-ii-law-the-new-french-anticorruption-system>.

³⁶ Blueprint for Free Speech, Croatia, 2018.

Во Германија сè уште нема соодветно законодавство или тековна дебата, а само јавните службеници имаат право да пријавуваат случаи на корупција и под строги околности да уживаат правна заштита од одмазда. Во минатото во Германија не постоеше соодветна заштита во практиката во случаите кога луѓето пријавувае неправилности, особено кај нивните работодавци, а германските судови не одлучувале во корист на укажувачите.³⁷ Тие најчесто биле отпуштани од работа.

Луксембург е една од ретките држави што дури од пред извесно време се проценува дека има комплетна правна заштита за укажувачите³⁸. Во 2011 година е донесен Закон за јакнење на средствата за борба против корупцијата, кој обезбедува заштита на укажувачите од јавниот и приватниот сектор.³⁹ Во него се разработени неколку механизми за пријавување, а опфатена е и заштитата од одмазда. Оваа регулатива се оценува како една од најсилните и единствената слабост ѝ е што не предвидува јавно пријавување.

Во Италија во 2012 година биле донесени одредени правни решенија за заштита на укажувачите во јавниот сектор во рамките на Законот за антикорупција. Во нив за првпат се спомнува овој концепт, опфатена е заштитата на вработените во јавниот сектор, но тие не се заштитен во случај да ја повредат приватноста на лицето кое е пријавено, или во случај на кивевта. Во 2017 година, со законски дополнувања, ваквата заштита е предвидена и за приватниот сектор.⁴⁰ Законот предвидува доверливост – заштита на идентитетот на пријавувачот, но не и заштита на анонимни пријави. Санкциите на оние кои ќе им возвратат, односно ќе им се одмаздат на укажувачите, сепак се блага. Во Италија за приемот на пријавите од укажувачи главната улога ја има Агенцијата за борба против корупцијата.

Во Шведска во 2016 година е донесен Закон за посебна заштита од виктимизација на работници кои алармираат за сериозни прекршувања. Овој закон ги содржи повеќето елементи кои треба да ги има едно сеопфатно законодавство. Предвидено е правото да се пријават широк дијапазон

³⁷ Blueprint for Free Speech, Getmanu, 2018.

³⁸ Worth, M., Whistleblowing in Europe: Legal Protections for Whistleblowers in the EU, Transparency International, 2013, стр. 9.

³⁹ Ragoi, E., Whistleblowing in Luxembourg, достапно на <https://www.wildgen.lu/outpights/article/whistleblowing-luxembourg>.

⁴⁰ Подготвено види: Vanberget, N.D., Ciescacci, G., The New Italian Law on Whistleblowing Procedures and Its Impact on Compliance Programs, достапно на <https://www.cleauy.com/sectement/italy/2018/02/new-italian-law-whistleblowing-procedures-impact-compliance-programs/>

дејствија, предвидена е и заштита на укажувачите и компензација на штетите. Укажувачите мора да имаат разумно уверување дека нивните наводи се точни, имаат право на внатрешно пријавување или право на надворешно пријавување.⁴¹

6. Практични проблеми со заштитата на укажувачите во Европа

Луксембург, како што нагласивме, има високо оценето законодавство за заштита на укажувачите. Но, во практиката, за жал, тоа не е соодветно применето. Имено, во познатиот случај „LidlLeaks“, укажувачите не ја добија својата правна заштита, туку беа дури и кривично тонети.⁴²

Германија нема соодветно законодавство во оваа сфера, но ситуацијата делумно е подобрена по случајот со Брижит Ханш, која била геаријатриска медицинска сестра што ја загубила работата откако пријавила недоволна и несоодветна нега на пациент во Домог за стари лица „Вивантес“ во Берлин. Настанок датира од 2005 година, кога таа првпат се обидела да пријави внатрешно, односно во самиот дом, по што била отпуштена од работа. Откако побарала судска заштита и то загубила случајот во сите инстанции на домашниот судски систем, таа поднега апликација до Европскиот суд за човекови права, кој донел пресуда во 2012 година, при што е утврдена повреда на чл. 10 од Европската конвенција за човекови права.⁴³

Во Франција, пред донесувањето на Сарин II актот, укажувачите често во годините пред тоа биле предмет на одмазда и недоволна судска заштита. Имено, постојат случаи кога државните службеници кои пријавиле неправилности биле отпуштени од работа или принудени да се пензионираат.⁴⁴

Во Словенија се среќава задоволителна примена на заштитеното пријавување. Случаите на укажување во Словенија во 2013 година достигнале 2300, а во 2015 година имало 1575 случаи. Околу 90% од нив, биле решени и со ваквите решенија биле заштитени многу укажувачи. Сепак,

⁴¹ The Whistleblowing Act (Visselblåsarlagen), достапно на <https://www.government.se/government-policy/labour-law-and-work-environment/2016/7/49-act-on-special-protection-for-workers-against-retalsals-for-whistleblowing-concepting-sentous-integralities/>

⁴² Blueprint for Free Speech, Luxembourg, 2018.

⁴³ Heinsch v. Getmanu, Application no. 28274/08, достапно на: <https://hndoc.echr.coe.int/>

⁴⁴ За негативните реперкусији врз укажувачите, подготвено во: Worth, M., Whistleblowing in Europe: Legal Protections for Whistleblowers in the EU, Transparency International, 2013

независноста на Државната комисија била доведена во прашање во определен број случаи.⁴⁵

Италија е позната по случајот на Андреа Франзосо кој во Италија се смета за пионер на укажувањето. Тој бил вработен во италијанска компанија за јавен превоз и железнички сообраќај и во рамките на неговото работење дошол до сознанија дека тогашниот претседател на компанијата ги користел парите на компанијата за лични потреби, односно со нив купувал облека, плаќал приватни патувања, купувал порно филмови, уметнички дела итн.⁴⁶ Франзосо за ова ги информирал менаџерите на компанијата, но тие не реагирале воопшто на неговите укажувања, по што тој почнал да снима разговори во компанијата и снимките ги предал во полиција, а во судска постапка сведочел и како резултат на неговото сведочење, претседателот на компанијата морал да се повлече. Сепак, Андреа Франзосо, не добил целосна заштита. Во компанијата добил нова работна позиција, без никакви надлежности, бил избегнуван, маргинализиран итн.⁴⁷ Шведска е позната по неколку случаи на свиркачи, како што се Сара Марија Вагнерт, по која е донесен т.н. Lex Sarah,⁴⁸ како и случајот на д-р Гринемо од Институтот Каролинска од Стокхолм. Имено, Гринемо и уште тројца доктори од овој Институт (болница), во 2013 година алармирале дека неколку пациенти на познатиот хирург Макијарини починале или им се влошила здравствената состојба. Директорите на болницата на почетокот застанале на страната на Макијарини и им се заканиле на докторите со отказ. За возврат, Макијарини дури го обвинил Гринемо за грешка во постапувањето во врска со некој голем грант. Откако подоцна сепак се појавиле и други пријави, било откриено дека д-р Макијарини спроведувал експериментални интервенции без одобрение, фалсификувал истражувачки наоди,⁴⁹ им давал лажни информации на пациенти итн., по што бил отпуштен од болницата, а заменикот-канцелар на болницата исто така дал отказ. За жал, и укажувачите биле жртви во процесот – дел од нив исто така биле

санкционирани како коавтори на спорните истражувања, а не им било дадено право на одбрана или жалба.⁵⁰

7. Дискусија и заклучок

Заштитеното пријавување е нов концепт во Европа, кое има за цел да ги охрабри лицата што имаат сознанија за незаконски или други недозволените дејствија во својата компанија, институција или воопшто во правното лице со кое имаат некаков тип работен, деловен или сличен однос, да ги пријават ваквите, најчесто корупциски, акти, а притоа да останат заштитени, односно да не биде откриен нивниот идентитет, со што би биле дополнително виктимизирани.

Ваквиот концепт на заштита и развивање нов механизам за борба против корупцијата и криминалот, воопшто, се идентификува со т.н. „свиркаче“, па ваквиот тип пријавување може да се јави во неколку облици, и тоа како внатрешно, надворешно и јавно пријавување.

Европските држави, засега немаат воедначен законодавен пристап по ова прашање. Како што може да се заклучи од анализата, дел од државите ја опфаќаат заштитата на укажувачите и го регулираат нивното пријавување во рамките на антикорупциските закони, а голем број држави последнава деценија донесоа посебни закони со кои минудиозно се регулира оваа материја. Дел од европските држави, пак, воопшто немаат одредби во своето законодавство за заштита на оние кои пријавуваат криминал и корупција на нивните работни места.

Како што може да забележиме, самата заштита на укажувачите речиси секаде недоследно се применува, некаде и отсуствува или воопшто тешко се спроведува. Укажувачите често се предмет на привремени или трајни дејствија на мобинг, смена на работното место, контра-обвинувања или дури и губење на работата.

Сепак, овој механизам е релативно нов во Европа и ќе биде потребно подолго време за да се востанови соодветна практика, ефективни механизми на заштита и свест за позицијата на укажувачот во целата алка на фактори во борбата против криминалот и корупцијата.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Transparency International, Lets celebrate Whistleblowers: A case from Italy, достапно на: <http://blog.transparency.org/2016/05/06/lets-celebrate-whistleblowers-a-case-from-italy/>

⁴⁷ Stella, G.A., Andrea Franzoso: From heroic whistleblower to outcast - достапно на: https://www.corriere.it/english/17_ottobre/13/andrea-franzoso-from-heroic-whistleblower-to-outcast-6bcfbaf8-b025-11e7-9ac7-3e6278e701f3.shtml?refresh_ce-cp

⁴⁸ Lex Sarah, <http://www.socialstyrelsen.se/lexsarah>

⁴⁹ The Final Verdict of Paolo Macchiarini: guilty of misconduct, достапно на: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(18\)31484-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(18)31484-3/fulltext)

⁵⁰ Hawkes, N., Macchiarini case: seven researchers are guilty of scientific misconduct, rules Karolinska's president, достапно на: <https://www.bmj.com/content/361/bmj.k2816>

Користена литература

- Valliy, A., Nagaraj, X., Sarin P Law: The New French Anti-Corruption System, достапно на: <https://www.mogahlewis.com/pubs/sarin-p-law-the-new-french-anticorruption-system>
- Valkci, A., Valkci, A., "Reasons for Whistleblowing: A Qualitative Study" Journal of Educational Science Research, Vol, 7/1, 2017
- Vimberger, N.D., Chesacci, G., The New Italian Law on Whistleblowing Procedures and Its Impact on Compliance Programs, достапно на: <https://www.clearinghousewhistleblowers.com/2018/02/new-italian-law-whistleblowing-procedures-impact-compliance-programs/>
- Vuković, I., Kovačević, Lj., Radović, V. 2018. "Legal status of whistle-blowers in the Republic of Serbia: from fragmented protection of civil servants to the full-scale protection model" Transylvanian Review of Administrative Sciences, No 53 E/2018, стр.107-122
- Worth, M., Whistleblowing in Europe: Legal Protections for Whistleblowers in the EU, Transparency International, 2013
- Worth, M., Dreufus, S., Hamley, G. 2018. "Gaps in the System: Whistleblower Laws in the EU" Blueprint Report Series
- Денкоска – Трендафилова, А., The Central Elements of the Whistleblowing Legislations from Comparative Perspective, објавено во ISPE, Higher Education, Corruption and Whistleblowers, Proceedings of International Conference, Скопје 2018
- European Commission, The Former Yugoslav Republic of Macedonia Report 2018, достапно на: <https://ec.europa.eu/neighborhood-enlargement/sites/default/files/20180417-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-report.pdf>
- Zakaria, M. 2015. "Antecedent Factors of Whistleblowing in Organizations" Procedia - Economics and Finance 28, p.230-234
- Камбовска, В., Тулвически, Н., "Казнено право – посебен дел" Скопје, 2011
- Lakson, P., "Young people more tolerant to corruption", 2017, достапно на: <https://news.postimees.ee/4029905/young-people-more-tolerant-of-corruption>
- Louens, K., Vandeckerckhove, W., "Whistleblowing from an International Perspective: A Comparative Analysis of Institutional Arrangements" MDR, Administrative Sciences, 2018, 8, 30 doi: 10.3390/admsci8030030
- Нурелиновска, Е., Камилловска – Трпковска, С., Ивановска, Н., Извештај за проценка на корупцијата во Република Македонија, МЛМС, Скопје, 2018
- Орочанец – Аранѓевиќ, Ј., Мартинова, М. 2017. "Прирачник за спречување на корупцијата во локалната самоуправа" Фондација Конрад Аденауер, Македонско здружение на млади правници
- Резога, М. 2016. "Whistleblowers and their mental health" (master thesis), Tilburg University

- Ragot, E., Whistleblowing in Luxembourg, достапно на <https://www.wildem.lu/outights/article/whistleblowing-luxembourg>
- Raharjo, B.S. 2017. "A comparative analysis of whistleblower's protection in Indonesia and United States of America" Himalaya, Vias University
- Schultz, D. Натчушунан, К. 2015. "Combating corruption: The development of whistleblowing laws in the United States, Europe and Armenia" International Comparative Jurisprudence 1, стр. 87-97
- Stella, G.A., Andrea Franzoso: From heroic whistleblower to outcast - достапно на: https://www.cortiere.it/english/17_ottobre_13/andrea-franzoso-from-heroic-whistleblower-to-outcast-06e9fa8-b025-11e7-9acf-3e6278e701e3.shtml?refresh_ce-cr
- Тулвически, Н., Економско казнено право, Скопје, 2015
- Тулвически, Н., Кривичен законик – ингерален текст, Скопје 2017
- Transparency International. Lets celebrate Whistleblowers: A case from Italy, достапно на: <http://blog.transpareny.org/2016/05/06/lets-celebrate-whistleblowers-a-case-from-italy/>
- Hamilton, A., Hamper, C., Can We Measure the Power of the Grabbing Hand? A Comparative Analysis of Different Indicators of Corruption, WBG, 2018Hawkes, N., Macchiagnini case: seven researchers are guilty of scientific misconduct, rules Katolinska's president, достапно на: <https://www.bmj.com/content/361/bmj.k2816>
- Integrity and Prevention of Corruption Act, Official Gazette of the Republic of Slovenia No. 45/10, 26/11 and 43/11.
- Heinisch v. Germany, Application no. 28274/08, достапно на: <https://hudoc.echr.coe.int/>
- Закон за заштита на укажувачите, „Службен весник на РМ“ бр. 196 од 10 ноември 2015 год.
- Закон за изметување и долготување на Законот за заштита на укажувачите, „Службен весник на РМ“ бр. 35 од 23 февруари 2018 год.
- Правилник за заштитено внатрешно пријавување во институциите во јавниот сектор, „Службен весник на РМ“ бр. 46 од 8 март 2016 г.
- Правилник за заштитено надворешно пријавување, „Службен весник на РМ“ бр. 46 од 8 март 2016 г.
- Правилник за насока за консување на внатрешни акти за заштитено внатрешно пријавување во правно-то лице во приватниот сектор, „Службен весник на РМ“ бр. 46 од 8 март 2016 г.
- The Final Verdict of Paolo Masciagnini: guilty of misconduct, достапно на: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(18\)31484-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(18)31484-3/fulltext)
- Verderpint for Free Speech. 2018. "Swedia – Whistleblower Protection, Briefing"
- Verderpint for Free Speech. 2018. "Germany – Whistleblower Protection, Briefing"
- Verderpint for Free Speech. 2018. "Luxembourg – Whistleblower Protection, Briefing"

Blueprint for Free Speech. 2018. "Slovenia- Whistleblower Protection. Briefing."

Lex Sarah, <http://www.socialstyrelsen.se/lexsarah>

The Whistleblowing Act (Visselblåslagen), доступно на <https://www.government.se/government-policy/labour-law-and-work-environment/2016/49-act-on-special-protection-for-workers-against-reprisals-for-whistleblowing-concerning-serious-irregularities/>

Prof. Dr. Aleksandra Deanoska - Trendafilova

THE WHISTLEBLOWING AS A NEW MECHANISM FOR FIGHT AGAINST THE CORRUPTION AND CRIME

Abstract

The author of this paper elaborates the issue of whistleblowing and first stresses the fact that the corruption is a serious and complex phenomenon and the effective fight against it is a prerequisite for successful Euro-integration of the country. The focus of interest is the whistleblowing as a new tool for fight against the crime and corruption. Without solid legal basis this system would not be implemented in a way to give expected results.

The author elaborates in detail important aspects of the Macedonian legislation - the law and the by-laws, concluding that it has not been implemented although it has all the necessary elements covered. A short comparative legal overview is also conducted and ill practice is detected in some of the countries assessed to have best legislation and vice - versa, good practice has been detected in countries that regulate this issue usually the in anti-corruption act. In the concluding remarks, the author stresses out that a solid system needs to be set up in practice in order to provide successful whistleblowers protection

Key words: *whistleblower, corruption, legislation, reporting, protection.*

М-р Марица АНТОВСКА-МИТЕВ¹

ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И ЕКОНОМСКИОТ ДИНАМИЗАМ – ИНОВАТИВНА АКТИВНОСТ НА МАКЕДОНСКИОТ БИЗНИС-СЕКТОР

I. ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И ЕКОНОМСКИОТ ДИНАМИЗАМ

Иновација – поим и дефиниција

Во изминативе шеесетина години, во светски рамки, иновациите добија посебно место во бројни академски истражувања и научни трудови. За значењето на иновацијата и за нејзините основни атрибути постојат бројни дефиниции. Така, според Christensen и Overdorf (2000), иновацијата претставува клуч за идниот успех на бизнисот. Според Maguville (1992), иновациите често подразбираат примена на подобрите решенија кои водач кон исполнување на новите барања или веќе на постојните потреби на пазарот. Терминот „иновација“ може да се дефинира и како нешто ново, оригинално и поефикасно, а како последица на што настануваат нови „импулси“ на пазарот или во општеството (Frankelius, 2009) итн.

Иновацијата, дефинитивно, претставува посебна специфичност на претприемништвото и „мотор“ кој ја движи економската активност на оделните национални економии, а економската теорија и практика одамна докажаа дека на претприемништвото како посебен, четврти развоен фактор (кој ги собира и координира останатите производствени фактори на

¹ Докторанд, соработник-истражувач во Центарот за стратешки истражувања на МАНУ. Презентација на дел од истражувањето во докторатот на тема „Креирање политики за управување на иновативната способност на македонскиот бизнис-сектор“ на Охридската школа на природното право „Good governance and legal reforms“ – 1-7 јули, 2018 година.